

O'zbekiston Respublikasi
Maktabgacha va maktab
ta'limi vazirligi

ISSN: 2992-9008
UDK: 37

TA'LIM VA TARAQQIYOT

Ilmiy-uslubiy jurnali

2026-YIL 5-SON

www.journal.namspi.uz

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori B.E.Xusanov

Mas'ul muharrir: Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor M.R.Qodirxonov

Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlash bo'limi boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: k.f.d., prof. Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, k.f.d., prof. N.Vohidova, k.f.d., dots. M.Qodirxonov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots., T.Abdullayev, p.f.n., dots. M.Eshnazarova, p.f.n., dots. G'.Nafasov, p.f.n., dots. M.Boltayeva.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, t.f.d., prof. A.Qayumov, PhD, dots. Sh.Xudoyqulov, PhD, dots. Abdunazarov.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d., prof. A.Rasulov. f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, t.f.n., dots. A.Isoqboyev, f.f.n., dots. O.Mamatov, t.f.n., dots. Z.Haydarov, PhD. J.Yuldashev, PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof. X.Najmiddinova, p.f.d., prof. T.Ismoilov, p.f.d., prof. S.Abdullayev. p.f.d., prof., M.Y.Sobirova, p.f.d., prof., R.Zamilova, p.f.d., prof. Sh.Xujamberdiyeva, p.f.d., dost. M.Asqarova, PhD S.Jamoldinova, PhD, dots. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, f.f.d., dots. X.Shokirova, p.f.n., dots. S.Misirov, p.f.n., dots. Sh.Ubaydullayev, PhD., dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev.

Texnik muharrir: R.Tursunov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi **Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045044 raqamli guvohnomasi** asosida chop etiladi. Jurnal **Oliy Attestatsiya komissiyasining 2024-yil 30-noyabrdagi (№ 364/5) yig'ilishi qaroriga asosan pedagogika fanlari bo'yicha falsafa fanlari doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan.** UDK: 37, Xalqaro standartlashtirish raqami (ISSN): 2992-9008.

Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

FAVQULODDA HOLATLARDA JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH: NAZARIY-HUQUQIY YONDASHUVLAR VA TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Norov Sherali Abduraimovich

Ilmiy rahbar: Xaydarov Kamol Ashurovich

norovsheralibarsa@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning nazariy-huquqiy asoslari, davlat organlari faoliyatining o'ziga xos jihatlari hamda favqulodda vaziyatlar sharoitida fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda jamoat xavfsizligi, favqulodda vaziyat, davlat boshqaruvi va huquqiy tartibot tushunchalarining o'zaro bog'liqligi yoritilgan. Shuningdek, favqulodda holatlarda davlat organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari hamda jamoatchilik o'rtasidagi hamkorlikni takomillashtirish masalalariga e'tibor qaratilgan. Tadqiqot natijasida jamoat xavfsizligini ta'minlashning huquqiy va tashkiliy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: favqulodda holat, jamoat xavfsizligi, favqulodda vaziyat, huquq tartibot, davlat organlari, fuqarolar huquqlari, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, jamoatchilik, davlat boshqaruvi.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЯХ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЫЕ ПОДХОДЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

Аннотация: В статье анализируются теоретико-правовые основы обеспечения общественной безопасности в условиях чрезвычайного положения, особенности деятельности государственных органов, а также вопросы обеспечения прав и свобод граждан в чрезвычайных ситуациях. Раскрывается взаимосвязь понятий общественной безопасности, чрезвычайной ситуации, государственного управления и правопорядка. Особое внимание уделяется совершенствованию взаимодействия государственных органов, органов местного самоуправления, правоохранительных структур и общественности в условиях чрезвычайных ситуаций. На основе проведённого исследования разработаны практические предложения по совершенствованию правовых и организационных механизмов обеспечения общественной безопасности.

Ключевые слова: чрезвычайное положение, общественная безопасность, чрезвычайная ситуация, правопорядок, государственные органы, права граждан, правоохранительные органы, общественность, государственное управление.

ENSURING PUBLIC SAFETY IN EMERGENCY SITUATIONS: THEORETICAL-LEGAL APPROACHES AND PROSPECTS FOR IMPROVEMENT

Abstract: *This article analyzes the theoretical and legal foundations of ensuring public safety during emergencies, the specific features of public authorities' activities, and the protection of citizens' rights and freedoms in emergency situations. The study examines the relationship between public safety, emergency situations, public administration and law and order. Particular attention is paid to improving cooperation among state authorities, local self-government bodies, law enforcement agencies and the public during emergencies. Based on the research findings, practical proposals are developed to improve the legal and organizational mechanisms for ensuring public safety.*
Keywords: *state of emergency, public safety, emergency situation, law and order, public authorities, citizens' rights, law enforcement agencies, public participation, public administration.*

KIRISH

Bugungi kunda tabiiy va texnogen xususiyatdagi xavflarning yuzaga kelishi, shuningdek, jamiyat xavfsizligiga tahdidlarning kuchayishi davlat tomonidan jamoat xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini muntazam takomillashtirishni talab etmoqda. Favqulodda vaziyatlarda aholining hayoti va sog'lig'ini himoya qilish, jamoat tartibini saqlash, muhim infratuzilmaning barqaror faoliyatini ta'minlash hamda yuzaga kelgan xavflarning oqibatlarini kamaytirish davlat boshqaruvining muhim vazifalaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmati oliy qadriyat sifatida e'tirof etilgan. Davlat organlari va mansabdor shaxslarning jamiyat va fuqarolar oldidagi mas'uliyati ham konstitutsiyaviy darajada mustahkamlangan.

Jamoat xavfsizligi jamiyatning qonunga xilof tajovuzlar, ijtimoiy va millatlararo nizolar, favqulodda vaziyatlar hamda boshqa tahdidlardan himoyalanganlik holatini anglatadi. Jamoat xavfsizligini ta'minlash esa siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va tashkiliy chora-tadbirlarning yaxlit tizimi sifatida namoyon bo'ladi [2]. Shu sababli favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning nazariy-huquqiy asoslarini o'rganish va mavjud mexanizmlarni takomillashtirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Favqulodda holatlarda davlat organlari faoliyatining samaradorligi, ular o'rtasidagi vakolatlarning aniq taqsimlanishi va o'zaro hamkorlik mexanizmlarining

mavjudligi alohida ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, favqulodda sharoitda xavfsizlikni ta'minlash jarayonida fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini qonuniylik, zarurat va mutanosiblik tamoyillari asosida ta'minlash muhimdir. Mazkur masalalarning nazariy va huquqiy jihatdan tadqiq etilishi favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning samarali mexanizmlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Favqulodda vaziyatlar va jamoat xavfsizligini ta'minlash masalalari huquqshunoslik, davlat boshqaruvi va xavfsizlik sohalarining muhim yo'nalishlaridan biridir. O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasida jamoat xavfsizligini ta'minlash davlat organlari va tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlar, jamoat birlashmalari, fuqarolar hamda ommaviy axborot vositalari bilan hamkorlikda amalga oshirilishi belgilangan [2].

Huquqiy adabiyotlarda favqulodda holat odatda davlat xavfsizligi, fuqarolarning hayoti va sog'lig'i, konstitutsiyaviy tuzum yoki jamoat tartibiga jiddiy xavf tug'ilganda qo'llaniladigan maxsus huquqiy rejim sifatida izohlanadi. Jamoat xavfsizligi masalasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda esa davlat organlari va huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalarning o'zaro hamkorligi, profilaktik faoliyat, aholining xavfsizlik jarayonlaridagi ishtiroki va axborot almashinuvi muhim omillar sifatida ko'rsatiladi.

Favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi asosiy huquqiy munosabatlar esa 2022-yil 17-avgustdagi O'RQ-790-son Qonun bilan tartibga solinadi. Mazkur qonunda favqulodda vaziyatlarning oldini olish, ularni bartaraf etish, aholi va hududlarni muhofaza qilish hamda tegishli davlat organlarining vakolatlari belgilangan [3]. Mazkur huquqiy manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, favqulodda vaziyatlarda xavfsizlikni ta'minlash faqat bitta davlat organining vazifasi emas, balki o'zaro hamkorlikka asoslangan kompleks tizim hisoblanadi.

Favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash masalasi bir qator ilmiy va o'quv adabiyotlarida yoritilgan. Jumladan, I.Yu. Fozilovning "Jamoat xavfsizligi asoslari

fani tushunchasi" nomli o'quv qo'llanmasida jamoat xavfsizligining nazariy asoslari, uning maqsadi, vazifalari va funksiyalari bayon etilgan. Ushbu yondashuv favqulodda holatlarda davlat organlari faoliyatini muvofiqlashtirish va xavfsizlikni ta'minlashning nazariy asoslarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega [8].

O. Qudratov va T. G'aniyevning "Favqulodda vaziyatlarda fuqaro muhofazasi" darsligida favqulodda vaziyatlarning oldini olish, talafotlarni kamaytirish va ularning oqibatlarini bartaraf etish masalalariga e'tibor qaratilgan. Mazkur qarashlar jamoat xavfsizligini ta'minlashda profilaktik tadbirlar va aholini muhofaza qilish mexanizmlarining o'rnini ochib beradi [9].

Shuningdek, I. Nigmatov va M. Tojiyevning "Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi" darsligida aholi va moddiy boyliklarni muhofaza qilish, qutqaruv hamda tiklash ishlarini tashkil etishning huquqiy-me'yoriy va tashkiliy jihatlari yoritilgan. Ushbu manbalar tahlili favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini samarali ta'minlash uchun nazariy bilimlar, huquqiy tartibga solish va amaliy choralarni o'zaro uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi [10].

Shu bilan birga, favqulodda holatlarda turli davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish, axborot almashinuvi tezkorligini oshirish va aholining xavfsizlik bo'yicha xabardorligini yaxshilash masalalari qo'shimcha ilmiy tadqiqotlarni talab qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning nazariy va huquqiy jihatlari o'rganish maqsadida tizimli, formal-yuridik, qiyosiy-huquqiy, mantiqiy va tahliliy metodlardan foydalanildi. Formal-yuridik metod yordamida jamoat xavfsizligi va favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga oid normativ-huquqiy hujjatlar o'rganildi. Qiyosiy-huquqiy metod orqali jamoat xavfsizligini ta'minlashning turli yondashuvlari tahlil qilindi. Tizimli yondashuv asosida davlat organlari, huquqni

muhofaza qiluvchi tuzilmalar, mahalliy hokimiyat organlari va fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro hamkorligi o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash ko'p subyektli va kompleks jarayon hisoblanadi. Uning samaradorligi, avvalo, huquqiy tartibga solish, boshqaruvning tezkorligi va davlat organlari o'rtasidagi muvofiqlashtirilgan hamkorlikka bog'liq.

O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligida favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishning asosiy maqsadi tegishli munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Qonunda favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi ham belgilangan [6].

Tadqiqot natijasida favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning quyidagi asosiy yo'nalishlari aniqlandi:

Birinchidan, huquqiy yo'nalish. Favqulodda vaziyatlarda davlat organlarining vakolatlari va o'zaro hamkorlik tartibi aniq belgilangan bo'lishi zarur.

Ikkinchidan, tashkiliy yo'nalish. Favqulodda holat yuzaga kelganda turli davlat organlari faoliyatining yagona boshqaruv va muvofiqlashtirish mexanizmi asosida tashkil etilishi muhim.

Uchinchidan, axborot yo'nalishi. Aholiga favqulodda vaziyat haqida tezkor, aniq va ishonchli axborot yetkazish xavfsizlikni ta'minlashning muhim shartlaridan biridir.

To'rtinchidan, profilaktik yo'nalish. Favqulodda vaziyat yuzaga kelgandan keyin oqibatlarni bartaraf etish bilan bir qatorda, xavflarni oldindan aniqlash va ularning oldini olishga ustuvor ahamiyat berish lozim.

Beshinchidan, inson huquqlarini ta'minlash. Favqulodda holatlarda xavfsizlikni ta'minlash choralari qonuniylik va fuqarolarning huquq hamda erkinliklarini hurmat qilish tamoyillariga asoslanishi kerak. Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida ham qonuniylik,

fuqarolarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, ochiqlik va shaffoflik asosiy tamoyillar sifatida belgilangan [7].

Favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tizimida davlat boshqaruvi organlarining vakolatlari ham muhim o'rin tutadi. Amaldagi qonunchilikka ko'ra, favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga rahbarlik qilish respublika, hududiy va mahalliy darajalarda tegishli vakolatli organlar orqali amalga oshiriladi [3]. Bundan tashqari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish favqulodda holatlarda xavfsizlikni ta'minlash samaradorligini oshirishi mumkin. Raqamli monitoring, tezkor xabardor qilish tizimlari, elektron axborot almashinuvi va ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari xavflarni tezroq aniqlash hamda ularga javob berish imkonini beradi. Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida ham zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish va vakolatli davlat organlari kuch va vositalarining doimiy tayyorligini ta'minlash ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan [4].

Shuningdek, mahalla va fuqarolik jamiyati institutlarining ishtiroki ham muhim ahamiyatga ega. Aholiga eng yaqin bo'lgan ushbu tuzilmalar hududdagi xavflarni tezkor aniqlash, aholini xabardor qilish va davlat organlari bilan hamkorlik qilish imkoniyatiga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlash davlat boshqaruvi, huquqni muhofaza qilish, favqulodda vaziyatlarning oldini olish va fuqarolik jamiyati institutlari faoliyatining o'zaro uyg'unligiga asoslanishi lozim.

Amaldagi qonunchilik favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etishning huquqiy asoslarini belgilab bergan. Shu bilan birga, amaliy mexanizmlarni yanada takomillashtirish imkoniyatlari mavjud [5].

Tadqiqot asosida quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Favqulodda holatlarda davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikning yagona tezkor algoritmini ishlab chiqish.
2. Aholini favqulodda vaziyatlar haqida xabardor qilishning zamonaviy raqamli tizimlarini yanada rivojlantirish.
3. Mahalla va davlat organlari o'rtasidagi axborot almashinuvini kuchaytirish.
4. Favqulodda vaziyatlarning oldini olish bo'yicha profilaktik tadbirlarni kengaytirish.
5. Davlat organlari xodimlarining favqulodda vaziyatlarda harakat qilish bo'yicha amaliy tayyorgarligini muntazam oshirish.
6. Favqulodda holatlarda inson huquq va erkinliklarini ta'minlashning huquqiy kafolatlarini kuchaytirish.
7. Jamoat xavfsizligini ta'minlashda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanish.
8. Fuqarolarning favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilish bo'yicha huquqiy va amaliy bilimlarini oshirish.

Shunday qilib, favqulodda holatlarda jamoat xavfsizligini ta'minlashning samaradorligi, avvalo, qonuniylik, tezkor boshqaruv, idoralararo hamkorlik, profilaktika, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va inson huquqlarini ta'minlash tamoyillarining uyg'unligiga bog'liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son Farmoni. "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida".
3. O'zbekiston Respublikasining 2022-yil 17-avgustdagi O'RQ-790-son Qonuni. "Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida".
4. O'zbekiston Respublikasining "Jamoat xavfsizligi to'g'risida"gi qonunchilik hujjatlari.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining jamoat xavfsizligini ta'minlash va favqulodda vaziyatlarning oldini olishga oid farmon va qarorlari.

6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etishga oid normativ-huquqiy hujjatlari.
7. Davlat boshqaruvi va huquqni muhofaza qilish faoliyatiga oid ilmiy-uslubiy adabiyotlar.
8. Fozilov I.Yu. Jamoat xavfsizligi asoslari fani tushunchasi: o'quv qo'llanma. — Toshkent, 2022.
9. Qudratov O., G'aniyev T. Favqulodda vaziyatlarda fuqaro muhofazasi. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2005.
10. Nigmatov I., Tojiyev M. Favqulodda vaziyatlar va fuqaro muhofazasi. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2011.